

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้ของเล่นพื้นบ้านล้านนา: เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย เป็นการศึกษาประวัติและองค์ความรู้เกี่ยวกับของเล่นพื้นบ้านล้านนา โดยการประยุกต์และพัฒนาออกแบบของเล่นพื้นบ้านเด็กล้านนา ให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กแต่ละช่วงวัยให้มีความทันสมัย และของเล่นแต่ละแบบสามารถตอบสนองต่อพัฒนาเด็กทั้ง 4 ด้าน เพื่อส่งเสริมพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อีกทั้งยังสามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านในการผลิตของเล่นโบราณไม่ให้สูญหายไป โดยกำหนดเนื้อหาในการศึกษาตามความมุ่งของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ 2 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา เกี่ยวกับการเล่นและของเล่นพื้นบ้านล้านนา

2. เพื่อประยุกต์และพัฒนาของเล่นเด็กพื้นบ้านล้านนาให้เหมาะสมกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย

สำหรับผลของการวิจัยจะกล่าวโดยแยกเป็นประเด็นและรายละเอียดตามวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อดังนี้

1. สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับการเล่นและของเล่นพื้นบ้านล้านนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมของจังหวัดลำปางพบว่า ของเล่นพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรศึกษาเป็นเรื่องภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการสรรหาวัสดุที่เกิดเองตามธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นผลผลิตที่เกิดธรรมชาติและสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคม ที่สำคัญยังเป็นเรื่องที่จะช่วยพัฒนาความคิดและสติปัญญาของเด็กปฐมวัยได้อีกด้วย (ดวงเดือน จอร์จันท์, 2556)

นอกจากนี้ของเล่นพื้นบ้านยังเป็นสิ่งของวัสดุที่นำมาเล่นโดยทำมาจากวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เป็นผลผลิตจากธรรมชาติหรืออาจเหลือใช้จากธรรมชาติก็ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคมอื่นๆ เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่นโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย บางทีแค่นำก้อนหิน ใบไม้มาเล่น ประกอบกันก็สามารถที่จะสร้างความสุขให้กับเด็กๆ ได้แล้ว (วาจิสกันทะวัง, 2556) ยังให้เหตุผลว่าของเล่น คือสิ่งที่ทดแทนความต้องการจากความฝันเฟื่องของเด็ก ของเล่นบางอย่างมีรูปลักษณะหายาก ๆ แตกต่างจากของจริงมาก บางอย่างมีรูปร่างที่เหมือนจริง บางอย่างก็เป็นของจริง เด็กแต่ละเพศแต่ละวัยจะมองของเล่นชนิดเดียวกันไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไปตามจินตนาการและความฝันเฟื่อง ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของเด็กแต่ละคน ถ้าลองวิเคราะห์ดูการเล่นตุ๊กตาของเด็ก อาจจะอธิบายได้ว่า เด็กเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ต่อโลก ต้องการจะแบ่งปันความสุขความอบอุ่นที่ตนเองได้รับจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่ให้แก่ผู้อื่น เด็กจึงเกิดความฝันเฟื่องที่จะเป็นผู้เลี้ยงดูคนหรือสัตว์ที่อ่อนแอกว่า ตุ๊กตาจึงเป็นของเล่นที่ตอบสนองความต้องการจากความฝันเฟื่องนั้น พ่อแม่มักจะสอนให้ลูกผู้หญิงเล่นตุ๊กตามากกว่าที่จะให้ผู้ชายเล่น เราจึงจะไม่ค่อยพบว่าเด็กผู้ชายชอบเล่นตุ๊กตา แต่ถ้าหากเปิดโอกาสให้เด็กหญิงและเด็กชายได้เล่นตุ๊กตาเท่า ๆ กันแล้ว เด็กทั้ง 2 เพศจะชอบเล่นตุ๊กตาพอ ๆ กัน อย่างไรก็ตาม เราจะพบว่า เด็กหญิงมักจะเล่นตุ๊กตาที่ทำเป็นรูปคนหรือสัตว์ที่น่ารักต่าง ๆ ฝ่ายเด็กชายมักจะเล่นตุ๊กตาที่เป็นรูปสัตว์เศรษฐกิจต่าง ๆ อยู่แล้ว นี่แสดงให้เห็นว่าเด็กทั้ง 2 เพศมีความฝันเฟื่องที่คล้ายคลึงกัน ที่เล่นแตกต่างกัน เพราะวัฒนธรรมของสังคมเป็นเครื่องกำหนด ตุ๊กตาของเด็กล้านนาไทยในอดีตทำขึ้นอย่างหายาก ๆ และไม่ถาวร คืออาจจะใช้ผ้าผืนหนึ่งมาขมวดเป็นปม ๆ พอให้มีลักษณะเป็นหัวเป็นแขนเป็นขา บางทีอาจจะใช้ท่อนหยวกหรือไม้ปอที่ลอกเปลือกไปทำเชือก แล้วมาประดิษฐ์ให้เป็นตุ๊กตา และบางทีก็อาจจะใช้ดินเหนียวมาปั้นให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ที่ต้องการ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ (แม่อุ้ยคำ ปัญญา, 2556) พบว่าเด็กล้านนาในอดีตไม่ค่อยได้เล่นตุ๊กตา โดยเฉพาะตุ๊กตาที่มีรูปร่างเหมือนคนจริง ๆ เพราะคนแต่ก่อนมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ เห็นตุ๊กตาเป็นเพียงเครื่องประกอบพิธีเกี่ยวกับผี ไม่สมควรที่เด็กจะเอามาเล่น เพราะเด็กในอดีตมักจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงน้องหรือลูกของญาติ ๆ อยู่แล้ว เนื่องจากพ่อแม่และผู้ที่มีกำลังแข็งแรงในครอบครัวต้องออกไปทำงานในไร่นาเหลือแต่คนแก่และเด็กอยู่กับบ้าน คอยดูแลเด็กตัวเล็ก ๆ ด้วยกัน จึงทำให้เด็กเกือบไม่มีความจำเป็นต้องเล่นตุ๊กตาแต่ (น้อย จำปา, 2556) ตั้งข้อสังเกตว่า ของเล่นของเด็กในสังคมก่อนอุตสาหกรรม หรือสังคมเกษตรกรรม มักจะมีลักษณะของกระบวนการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในสังคมนั้น ส่วนในสังคมอุตสาหกรรม ของเล่นของเด็กมักจะหนีจากลักษณะของกระบวนการผลิตหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ในสังคมเกษตรกรรมนั้น เด็กชอบเล่นประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาทำโน่นทำนี่ตามที่เคยเห็นผู้ใหญ่ทำ ส่วนในสังคมอุตสาหกรรมนั้น เด็กจะเล่นของเล่นที่เป็นของสำเร็จรูปแล้วเป็นส่วนใหญ่ ไม่ชอบเล่นประดิษฐ์หรือผลิตอะไร เพราะเคยเห็นผู้ใหญ่ที่เหนื่อยหน่ายจากการผลิตในโรงงานไม่ยอมผลิตอะไรให้ดูเป็นตัวอย่าง ซึ่ง (นวล พรหมหย่า, 2556) ได้กล่าวว่าสังคมล้านนาเป็นสังคมเกษตรกรรม การเล่นของเล่นที่พบในคำส่วขวัญนาศที่ยกมานั้น มีการแปรงเรือน แปรงตูป ลากไม้ไปนาไปทุ่ง สานเปียดสานพ้อม ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นของเล่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตในสังคมทั้งสิ้น ของเล่นของเด็กล้านนาไทยในอดีตนั้น มีน้อยชนิดส่วนมากเด็กจะเล่นกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ หิน ดิน ทราย ฯลฯ ที่ประดิษฐ์เป็นของเล่นจริง ๆ นั้นมีน้อย โดยประดิษฐ์จากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ในที่นี้จะขอเว้นไม่กล่าวถึงของเล่นที่ใช้ในการสมมุติด้วยความฝันเฟื่องหรือจินตนาการ เช่น พวงล้อ หรือเกวียน ม้าทางมะพร้าวหรือทางหมาก ฯลฯ จะกล่าวแต่ของเล่นที่หาดูได้ยากพอเป็นตัวอย่าง

ปัจจุบันพบว่าของเล่นพื้นบ้านล้านนายังมีหลงเหลืออยู่ในหลายๆจังหวัดภาคเหนือส่วนที่จังหวัดลำปางพบว่ายังมีกลุ่มผู้ผลิตของเล่นพื้นบ้านที่บ้านทรายทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้มีการผลิตของเล่นพื้นบ้านและนำมาจัดจำหน่ายในตลาดถนนคนเดินกองต้า ทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ ซึ่งเจ้าของกิจการกล่าวว่า ของเล่นพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย มีกลุ่มผู้ที่สนใจที่จะซื้อเพื่อไปให้ลูก ๆ หลานได้เล่น และยังมีคุณครูหลาย ๆ โรงเรียนได้สั่งซื้อเพื่อไปจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป นอกจากร้านที่ถนนคนเดินกองต้ายังมีตลาดชุมชนเทศบาล 4 อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่เจ้าของร้านกล่าวว่าร้านขายของเล่นพื้นบ้านล้านนาก็ได้มีการรับซื้อของมาจากเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย รวมถึงลำปางด้วย เนื่องจากของเล่นมีความแตกต่างกันไป ของเล่นขายได้เรื่อย ๆ ไม่หือหาวา เด็ก ๆ ในจังหวัดลำปางส่วนใหญ่จะมีผู้ปกครองและผู้สูงวัยเป็นผู้ที่มาซื้อไปให้เด็กๆได้เล่น ซึ่งของเล่นที่มีการจำหน่ายในจังหวัดลำปางประกอบด้วยของเล่นที่เป็นของเล่นแบบดั้งเดิมของคนล้านนาดังนี้

ของเล่นพื้นบ้านและการเล่นของเด็กล้านนา

1. พญาลีมงาย

การเล่นพญาลีมงาย หรือพญาลีมแลง เป็นของเล่นฝึกเชาว์ปัญญา จากตำนานมีอยู่ว่ามีพญาคนหนึ่งได้ยินคำร่ำลือของของเล่นชิ้นนี้ จึงอยากทดลองสติปัญญาแต่ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถเอาชนะได้ พยายามหาทางเอาชนะให้ได้จนลืมนกินข้าวงาย (ข้าวเช้า) และข้าวแลง (ข้าวเย็น) ซึ่งคำว่า “พญา” นั้นหมายถึง เจ้าเมือง การเล่นพญาลีมงาย ลีมแลงนี้ โบราณว่า พญาเจ้าเมืองเล่น

ของเล่นชนิดนี้จนลืมทานข้าวเช้า และข้าวเย็น ทำจาก ไม้ไผ่ทุก
ชนิด เถาวัลย์ เชือกปอ ไม้้อ

ภาพที่ 4.1 ของเล่นพญาลืมงาย

เป็นของเล่นพื้นบ้าน และในขณะเดียวกันก็เป็นเกมส์ชาว
พื้นบ้าน “งาย” คำเมือง หรือ ภาษาล้านนา หมายถึงเวลาเช้า พญา
(เจ้าเมือง) พญาลืมงาย จึงหมายถึงการที่พญา(เจ้าเมือง) เล่นเพลิน
จนลืมไปว่าถึงเวลาเช้าแล้ว

วิธีทำ พญาลืมงาย

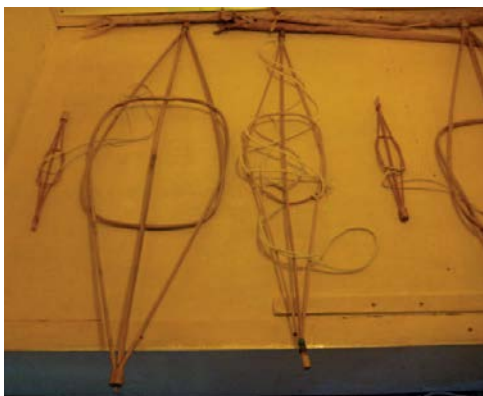
1. ตัดไม้ไผ่ขนาดกว้าง 30 ซม. ยาว 15 ซม. แล้วเจาะรู
ด้านหัว - ท้าย ให้ทะลุถึงกลางปล้องและเจาะร่องตรงกลางไม้ไผ่
2. ใช้เชือกหรือปอยาว 30 ซม. ใส่เข้าไปที่กลางท่อนไม้ไผ่

3. ใส่ท่อนไม้เข้าไปที่เชือกทั้งสองฝั่ง แล้วเอาปลายเชือกใส่ในรูปกระบอไม้ มัดปมที่ปลายเชือกไว้เพื่อไม่ให้หลุด

วิธีการเล่น พญาลีมกาย

ให้เลื่อนลูกไม้ที่มีอยู่ฝั่งละหนึ่งลูกไปอยู่คู่กันโดยที่จะย้ายจากซ้ายไปขวา หรือ จากขวาไปซ้ายก็ได้ และเมื่อทำได้แล้วก็ใช้วิธีการเดิม ย้อนวิธีข้ามมาอีกครั้งให้เลื่อนลูกไม้ที่มีอยู่ฝั่งละหนึ่งลูกไปอยู่คู่กัน โดยที่จะย้ายจากซ้ายไปขวา หรือจากขวาไปซ้ายก็ได้

2. พญาลีมแลง

ภาพที่ 4.2 ของเล่นพญาลีมแลง

เป็นของเล่นพื้นบ้านและเป็นเกมชาวพื้นบ้านอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่ง”แลง” คำเมือง หรือภาษาทางภาคเหนือหมายถึง เวลาเย็น ส่วน “พญา” หมายถึง เจ้าเมือง พญาลีมแลงจึงหมายถึง การที่เจ้าเมืองเล่นของเล่นชิ้นนี้ และหาทางเอาเชือกออกเท่าไรก็ไม่ออก เล่นจนลืมนี่ว่าเป็นเวลาเย็นแล้ว โดยในสมัยก่อนที่พ่ออุ้ย แม่อุ้ยทำเล่น จะใช้ก่องเฟือง (ต้นข้าวที่เกี่ยวแล้ว) มาทำเล่นแต่คุณภาพ

หรือความทนทานไม่ดี ในปัจจุบันจึงใช้ไม้ไผ่มาทำแทนเพราะ
แข็งแรงทนทานกว่า

วิธีทำ พญาลีมแลง

1. เหลาไม้ไผ่ให้กลม ขนาดเล็กพอที่จะตัดได้ ความยาว 18
นิ้ว 2 ท่อน และ 9 นิ้ว 1 ท่อน

2. เอาไม้ไผ่ที่เหลือแล้วความยาว 18 นิ้ว มาตัดให้โค้งแล้ว
ใส่ประกอบกัน

3. ใส่ไม้ความยาว 9 นิ้ว คั่นไว้ตรงกลาง

4. นำเชือกหรือปอความยาว 15 นิ้ว มามัดให้เป็นห่วง แล้ว
ใส่ไปที่ไม้ท่อนกลาง และหาไม้ไผ่ขนาดเล็กมาใส่เป็นจุดที่หัวท้าย

วิธีการเล่น พญาลีมแลง

ให้เอาเชือกออกมาจากไม้ไผ่ให้ได้ โดยห้ามถอดจุกไม้ที่หัว
และท้าย

3. งูดูด

ภาพที่ 4.3 งูด

เป็นของเล่นที่ฝึกเชาว์ปัญญาและให้ความตื่นเต้น เป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ และผู้ใหญ่โดยช่วยฝึกทักษะการแก้ไขปัญหโดยเด็ก ๆ ต้องพยายามหาทางเอางูออกจากนี้ให้ได้ โดยใช้สติพิจารณาโครงสร้างที่สานขึ้นเป็นตัวงู เนื่องจากยี่ดิ่งก็ยี่งรัดนี้วแน่นขึ้น และหากย่นตัวงู จะทำให้โครงสร้างโปร่งกว้างขึ้น ทำให้ดิ่งนี้มีมือออกจากปากงูได้

วิธีทำ งูด

1. ทำปากงู ทีละข้าง โดยเส้นที่ 1 พับเป็นรูปตัววี และสอดเส้นที่สองในแนวนอน วางสลับด้านใด โดยดอกลิ้นหนึ่งอยู่ด้านบน ดอกลิ้นหนึ่งอยู่ด้านล่าง แต่ให้เหลือพื้นที่จากข้อพับตัววีขึ้นมา สานพับสลับไปมาและสลับขึ้นลงตามรอยดอกลิ้นประมาณสองเซนติเมตร เมื่อทำเสร็จแล้วพับทั้งไว้ และทำปากงูอีกข้างหนึ่ง

2. เมื่อสานปากงูได้สองชิ้นแล้ว จากนั้นนำปากงูทั้งสองมาประกบกัน สานดอกลิ้นไปมาบน ล่าง สานต่อไปเรื่อย ๆ จนได้ความยาวที่เหมาะสม

3. เมื่อได้ความยาวในระยะที่เหมาะสมหรือความยาวที่ต้องการแล้ว ส่วนต่อไป คือการทำหางงู ซึ่งต้องใช้กรรไกร เล็มตอกให้เล็กลง และสานต่อไปอีก เพื่อให้ตัวงูหดเล็กลงจากนั้นจึงเก็บส่วนหาง โดยพับสอดลงมาด้านล่างตามลายสาน 2 เส้น จากนั้นเส้นที่เหลือปล่อยข้างทิ้งไว้ ตัดเป็นหาง ข้างละ 3 เส้น และตัดตกแต่งให้สวยงาม และดึง จัดตกแต่ง ขยับเส้นตอกให้สวยงามเข้ารูป

วิธีการเล่น งูดูด

เอานิ้วเสียบเข้าไปในปากงู แล้วให้เพื่อนดึงหางงู งูจะดูดนิ้วของเราเอาไว้แน่นดิ่งเท่าไรก็ไม่ออก แต่มีเทคนิควิธีง่าย ๆ คือต้องดันหางไปพร้อม ๆ กับจับปากงู นิ้วที่ถูกกู้ดจึงจะคลายออกมาได้

4. ปี่เสียงนก

ภาพที่ 4.4 ปี่เสียงนก

เป็นของเล่นพื้นบ้าน ทำจากไม้รวกและไม้ไผ่ช่วยให้
สนุกสนานและได้เคลื่อนไหว

วิธีทำปี่เสียงนก

ใช้ไม้รวกขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.3 ซม. 1
ปล้อง ไม้รวกอีก 1 ปล้องที่สามารถสอดอัดแน่นเข้าไปภายในไม้
รวกปล้องแรกได้ พอดี ไม้ฉำฉาหรือไม้ลัง และ ไม้ไผ่

วิธีเล่นปี่เสียงนก

มือด้านหนึ่งจับไม้รวก อีกมือหนึ่งจับก้านไม้ไผ่และใช้ปาก
เป่าไม้รวก ส่วนมือที่จับก้านไม้ไผ่ ขยับดึงเข้าดึงออกจะได้ระดับ
เสียงที่แตกต่างกัน

5. กำหมุน

ภาพที่ 4.5 กำหมุน

เป็นของเล่นพื้นบ้านของไทยที่เรียกตามวิธีเล่นโดยใช้มือ
ด้ามหนึ่งจับหรือ “กำ” เอาไว้แล้วใช้มืออีกข้างให้ใบพัดหมุนไปมา
ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีวิธีการทำดังนี้

วิธีทำ กำหมุน

1. ตัดไม้ไผ่ขนาดเหมาะสมกับความยาว 15 เซนติเมตร เหลา
แต่งให้สวยงาม แล้วเจาะรูให้ต่ำลงมาจากปากกระบอก ประมาณ
3 เซนติเมตร

2. เหล่าไม้ไผ่ทำส่วนใบพัดโดยให้ความยาว 12 เซนติเมตร และกว้าง 3 เซนติเมตร แล้วเจาะรูตรงกลางเพื่อใส่แกนใบพัด

3. เหล่าไม้ลักษณะกลม เพื่อทำแกนใบพัด ความยาวให้นำไม้แกนใบพัดใส่เข้าไปในกระบอกโดยให้เลยปากกระบอกประมาณ 2 เซนติเมตร แล้วใส่ประกอบกับใบพัด

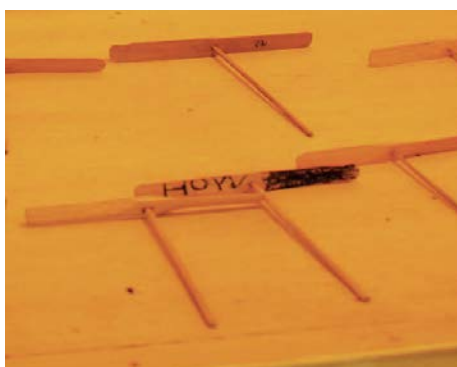
4. ใช้เชือกความยาว 30 เซนติเมตร มัดปมให้แน่นแล้วร้อยเข้าไปในไม้ไผ่ ท่อนเล็กๆ ที่ใช้สำหรับดึงเชือก

5. สอดปลายเชือกอีกด้านหนึ่งผ่านรูเข้าไปในกระบอกแล้วมัดติดที่แกนใบพัด

วิธีเล่น กำหมุน

ใช้มือกำกระบอกไว้ให้แน่น จับไม้ไผ่ท่อนเล็ก ๆ แล้วดึงเชือกแกนใบพัดก็จะหมุน แล้วก็หมุนกลับไป-มาตามจังหวะที่เราดึงและผ่อนเชือก

6. จานบิน

ภาพที่ 4.6 จานบิน

จานบิน ใบพัด หรือ คอปเตอร์ไม้ไผ่ ของเล่นที่สามารถ
ทะยานขึ้นฟ้าได้ อีกหนึ่งของเล่นชั้นโปรที่เด็ก ๆ มักจะพกพา
ออกไปเล่นในที่โล่งกว้าง พ่ออัยเล่าให้ฟังถึงที่มาของของเล่นชิ้นนี้
ว่าพ่ออัยทดลองเหลาไม้ไผ่ให้เป็นรูปเหมือนใบพัดของ
เฮลิคอปเตอร์มาแล้วทำอีกอยู่หลายอัน กว่าจะให้มันบินขึ้นมาได้

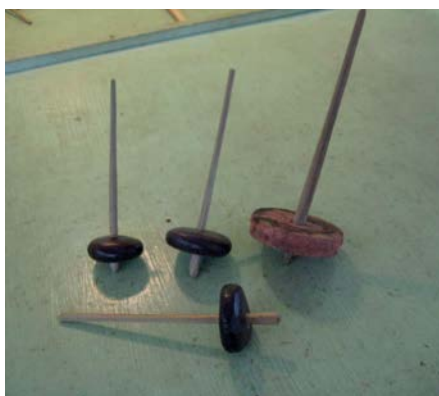
วิธีทำจานบิน

1. ตัดไม้ไผ่เป็นท่อนขนาดความกว้าง 1.5 เซนติเมตร ยาว
10 เซนติเมตร หนา 2
เซนติเมตร แล้วเจาะรูตรงกลาง
2. ใช้มีดเหลา ปาดทั้งสองข้าง
3. เหลาไม้ให้กลมเล็ก ขนาดความยาวประมาณ 15
เซนติเมตร สำหรับใส่เป็นแกนใบพัด
4. นำใบพัดประกอบเข้ากับแกนไม้

วิธีเล่นจานบิน

ใช้สองมือประสานที่แกนใบพัด แล้วป้อนไปข้างหน้าจานบินก็
จะหมุนลอยขึ้นฟ้า หรือจะป้อนไปทางข้าง ทแยงขึ้น ทแยงลง ได้
หลายทิศทาง

7. ลูกข้างสะบ้า

ภาพที่ 4.7 ลูกข้างสะบ้า

ลูกข้างสะบ้า เป็นของเล่นพื้นบ้านของไทยที่สามารถเล่นได้ไม่ยาก ต้นสะบ้าเป็นไม้ใหญ่ออกผลมาเป็นฝัก พอฝักแก่เต็มที่ก็จะแตกออก ทำให้ลูกสะบ้าที่อยู่ข้างในตกลงมาบนพื้นให้สามารถเก็บมาทำของเล่นได้ ลูกข้างสะบำนั้นหาได้ง่ายในป่า แต่ในปัจจุบันมีเหลืออยู่ไม่มากนัก บางครั้งจึงนำไม้มาเหลาให้มีลักษณะกลม ๆ เพื่อใช้แทนลูกสะบ้า ซึ่งมีวิธีการทำดังนี้

วิธีทำ ลูกข่างสะบ้า

1. นำลูกสะบ้ามาเจาะรูตรงกลาง
2. เหลาไม้ไผ่เป็นแกนกลางโดยให้ด้านโคนไม้มีลักษณะแหลมกว่าด้านปลายที่เราจะใช้ปั่น
3. ประกอบกันโดยนำไม้ที่เหลาด้านที่เล็กกว่าใส่เข้าไปในลูกสะบ้าที่เจาะรูเอาไว้แล้วตอกให้แน่น เพื่อปั่นเวลาลูกสะบ้าจะได้ไม่กระเด็นหลุดออกมา

วิธีเล่น ลูกข่างสะบ้า

ใช้สองมือประกบกันที่แกนไม้ แล้วปั่นไปทางไหนก็ได้ จะเล่นแข่งกันว่าลูกข่างของใครหมุนได้นานกว่ากันหรือจะปั่นชนกันก็ได้

8. บาร์สูง

ภาพที่ 4.8 บาร์สูง

บาร์สูง เป็นของเล่นที่มีลักษณะท่าทางเหมือนคนกำลังโหนบาร์เหมาะสำหรับเด็กเล็กที่ใช้มือข้างเดียวบีบ

วิธีทำ บาร์สูง

ไม้ไผ่ที่ตัดให้เป็นวงโค้งรูปครึ่งวงกลม ปลายทั้งสองข้างมีเชือกขึงตึง และตรงกลางของเชือกมีไม้ไผ่ที่ทำรูปร่างลักษณะคล้ายคนเกาะเชือกอยู่

วิธีเล่น บาร์สูง

เวลาเล่นเมื่อบีบ เจ้าตัวคนเกาะเชือกก็จะหมุนตัวไปมาโชว์ลีลาการโหนบาร์อย่างเต็มที่ ใช้สองมือจับที่ขาบาร์ด้านล่าง บีบเข้า – ออกเบา ๆ คนก็จะดีลังกากระโดดไปมา

9. สิกไม้่างกางเกง (โก่งแก่ง)

ภาพที่ 4.9 ลิกไม้ยางกางเกง (โก่งเก้ง)

การเล่นไม้กางเกง หรือ โก่งเก้ง หรือ โกกเกก มีลักษณะเป็นการเล่นสวมรองเท้าต่อขาให้สูงขึ้น เข้าใจว่าแต่เดิมคงเป็นของใช้ของผู้ใหญ่สำหรับใส่แทนรองเท้าเวลาข้ามน้ำ หรือลุยพงหนามไปในที่จำเป็นต่อมาเมื่อมีรองเท้าที่ใช้ได้สบายขึ้นหรือมีเครื่องมือที่สะดวกในการทำลายพงหนามแล้ว จึงเลิกใช้ไม้กางเกงกลายเป็นของเล่นสำหรับเด็กไป ไม้กางเกงที่ใช้เล่นกันอยู่มี 2 อย่าง อย่างแรกทำด้วยกะลามะพร้าวผ่าครึ่งคู่หนึ่ง วางคว่ำลงกับพื้นเจาะรูร้อยเชือกที่ยอดแหลมของกะลาอันละเส้น ให้มีความยาวพอที่จะใช้มือดึงในขณะที่ยืนอยู่ได้ เวลาเล่นใช้เท้าเหยียบลงบนกะลาทั้ง 2 ให้เชือกลอดขึ้นมาจากง่ามหัวแม่เท้า เวลาก้าวเดินก็ดึงเชือกยกกะลาให้ติดเท้าตามไปด้วย กางเกงชนิดนี้เรียกกันว่า “ก๊อบแก๊บ” นิยมใช้เล่นในหมู่เด็กผู้หญิงและเด็กตัวเล็ก ๆ ที่ไม่กล้าพอที่จะเล่นไม้กางเกงสูง ๆ ได้ อีกอย่างหนึ่ง ทำด้วยไม้ไผ่ท่อนเล็ก ๆ ยาวประมาณ 1 – 2 วา คู่หนึ่ง และไม้ไผ่ท่อนโตยาวประมาณ 1 คืบ คู่หนึ่ง เวลาทำก็ยกไม้ไผ่ท่อนเล็กตั้งขึ้นคะเนดูความสูงที่ต้องการแล้วทำเครื่องหมายไว้ เจาะรูตรงเครื่องหมายให้ทะลุไปอีกด้านหนึ่ง หาไม้เหนียว ๆ หรือเหล็กสอดเข้าไปในรูทำสลัก เอาไม้ท่อนโตมาบากรูสวมลงทางปลายของไม้ไผ่ท่อนเล็กให้เลื่อนลงมาอยู่ตรงสลัก แล้วหาผ้ามาพันเพื่อจะได้ไม่เจ็บง่ามเท้า เวลาเล่นก็ขึ้นเหยียบบนท่อนไม้โต มือจับไม้ท่อนเล็กให้ตั้งได้ฉากกับพื้น ใช้ง่ามเท้าคืบไม้ท่อนเล็กไว้แล้วก้าวเดินไปคล้ายกับการเดินธรรมดา ความสนุกอยู่ที่การทรงตัวบนไม้กางเกง ยิ่งสูงเท่าไรก็ยิ่งสนุก เด็ก

บางคนอาจจะเล่นสูงกว่า 2 เมตร ซึ่งเวลาจะก้าวขึ้นไม้กางเกง อาจจะต้องอาศัยกำแพงวัดหรือหัวกระไดบ้านเป็นที่ยืนก่อน

ปัจจุบันการเล่นชนิดนี้หาดูได้ยากแล้ว เพราะมีรองเท้าราคา ถูกให้ใช้กันแพร่หลายอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นการเล่นที่เสี่ยงอันตราย

วิธีการทำโก่งเก้ง

หาไม้ไผ่ขนาดความยาวตามต้องการ สำหรับทำเป็นขา จำนวน 2 ลำ ควรเป็นไม้ไผ่ที่แก่จัดเหลือตาไม้ไผ่ไว้ลำละ 1 ตา โดยวัดจากโคนไม้ไผ่ให้มีความสูงพอประมาณ ทั้ง 2 ลำ ให้มีความสูงเท่ากัน จากนั้นหากระบอกไม้ไผ่มีขนาดพอเหมาะ 2 กระบอก ความยาวประมาณ 1 ฟุต เจาะรู 2 ข้าง โดยให้เหลือตาไม้ไผ่ 1 ข้าง จากนั้นนำกระบอกไม้ไผ่ไปสอดกับไม้ขาตั้งที่เตรียมไว้เบื้องต้น ใช้ไม้ไผ่สำหรับเป็นขาตั้ง จำนวน 2 ลำ ขนาดพอดีกับความต้องการของผู้เล่น และกระบอกไม้ไผ่ ท่อนปลายของไม้รวก หรือไม้ซางขนาดยาวประมาณ 1 ฟุต จำนวน 2 กระบอก เจาะรู 2 ด้าน ตรงกันข้าม สำหรับสอดขาตั้ง 2 ลำ โดยกำหนดความสูงตามความต้องการในการเล่น ประมาณ 2.50 เมตร ใช้มีดตัดเจาะกิ่งไผ่ที่เป็นปมอยู่ข้อตาไผ่ออกให้หมด แต่ต้องเหลือไว้ตรงข้อแรกของไม้ไผ่ให้เป็นปมอยู่ เหลาข้ออื่นๆ ให้เรียบเพื่อสะดวกในการจับถือ หาปล้องไม้ไผ่ที่ใหญ่กว่า 2 ท่อนแรก ตัดให้เหลือข้อปล้องไว้ด้านหนึ่งยาวประมาณ 15-30 เซนติเมตร จำนวน 2 ท่อน เจาะรู 2 ด้านเสร็จแล้วนำไปสวมเข้ากับไม้ 2 ท่อนแรก โดยให้ไม้ที่สวมนั้นไป

ค้างติดอยู่กับข้อตาไผ่ที่เหลือไว้แล้ว ใช้ผ้าพันตรงไม้ 2 ท่อน
ประกอปกันให้แน่น

วิธีการเล่นโก้งแก่ง

ผู้เล่นถอดรองเท้า แล้วค่อยก้าวเท้าใดเท้าหนึ่ง ขึ้นเหยียบบน
ไม้โก้งแก่ง ใช้นิ้วเท้าระหว่างนิ้วหัวแม่เท้ากับนิ้วชี้คีบขาตั้ง ฝ่าเท้า
วางบนกระบอกลำไยไผ่ทั้ง 2 ข้าง ใช้มือถือไม้โก้งแก่งตั้งขึ้นให้ตรง
ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เท้าซ้ายขึ้นก่อน ตามความต้องการของผู้เล่น
สมดุลแล้วค่อย ๆ ก้าวเท้าใดเท้าหนึ่งออกไป ถ้าล้มก็ขึ้นใหม่จน
คล่องแล้วก้าวเท้าขวาตามตั้งตัวให้แล้วเดินวนเล่นในละแวก
ใกล้เคียง

ประโยชน์

ของการเล่นโก้งแก่ง เป็นการฝึกในเรื่องของการทรงตัวของ
เด็กและเป็นการออกกำลังกายเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน
สร้างความแข็งแรงให้กล้ามเนื้อ ในปัจจุบันการเล่นโก้งแก่ง ไม่
ค่อยมีให้พบเห็นมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพของสังคมที่
เปลี่ยนไป

โอกาสที่เล่น

การชกโก้งแก่ง เป็นการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก ๆ ที่เล่นกัน
เพื่อความสนุกสนาน ปัจจุบันการชกโก้งแก่งจะเหลือน้อย นอกจาก
จะเป็นการแสดงหรือสาธิต และเป็นกีฬาของชาวเขาที่ใช้ทำการ

แข่งขันอยู่ชกโก่งเก่งเกิดขึ้นในชนบท ซึ่งในสมัยก่อนถนนหนทางไม่สะดวกเป็นโคลนเป็นฝุ่น เมื่อเดินด้วยเท้าธรรมดา จะทำให้เกิดโรคเท้าขึ้น ชาวล้านนาเรียกว่า หอกินดิน ชาวชนบทล้านนาถึงคิดหาวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เท้าเปื้อนโคลนฝุ่นและเชื้อโรค จึงคิดทำโก่งเก่งออกมาเพื่อใช้เดิน

การตั้งชื่อโก่งเก่งมาจากลักษณะของอาการเก้ ๆ กัง ๆ เหมือนคนตัวสูง ยาว ขายาว ก้าวเท้าช้าทำอะไรไม่ค่อยถนัดนั่นเอง บางแห่งก็เรียกว่า ถอกถก โก่งเก่งเป็นของเล่นพื้นบ้านที่ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นขาเดิน 2 ข้าง ซึ่งจะทำให้ตัวสูงขึ้น ใช้ก้าวเดิน การเล่นโก่งเก่งมีคุณค่าดังนี้

1. มิติด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย ฝึกการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ คือ กล้ามเนื้อขา เพื่อออกแรงเดินและเพื่อพยุงตัว ใช้กล้ามเนื้อบริเวณสันน่อง เพื่อการยกจังหวะของการก้าวและส่ายเท้าขึ้นลงตามจังหวะของการเดิน ในขณะที่การเดินต้องใช้แรงเหวี่ยงการยกไม้ให้สัมพันธ์กับขาที่ก้าว ทำให้ได้ฝึกฝนกล้ามเนื้อแขน

2. มิติด้านการส่งเสริมทักษะทางวิทยาศาสตร์ โก่งเก่งเป็นการใช้ความรู้เกี่ยวกับการทรงตัวและจุดศูนย์กลางมวล (Center of Mass) คือทำอย่างไรที่จะไม่ให้จุดศูนย์กลางมวลออกจากฐาน ซึ่งหมายถึงทำให้ทรงตัวและก้าวเดินต่อไปได้โดยไม่ล้ม

3. มิติด้านการส่งเสริมพัฒนาการในการใช้ประสาทสัมผัส เป็นการฝึกฝนการทำงานร่วมกันระหว่างสายตากับแขนและขาใน

การก้าวเดิน รวมทั้งใช้สมองให้สัมพันธ์กับตา แขน และขา เพื่อกระ
 ะยะในการก้าวเท้าได้ระยะและได้ระดับ

4. มิติด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์และสังคม ช่วย
 ให้เด็กมีความพยายาม มีความตั้งใจ ความมุ่งมั่น และความอดทน
 เพราะการเล่นโค้งงอเล่นได้ไม่ถนัด แต่ก็ไม่ยากจนเกินไป เด็ก
 ต้องมีความตั้งใจจริงจึงจะสามารถเล่นได้อย่างคล่องแคล่วและ
 ชำนาญ

เด็ก ๆ มักจะแข่งขันเดินโค้งงอกัน ทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้
 อารมณ์ที่เกิดจากการแข่งขัน ว่าจะทำให้เกิดอารมณ์เช่นใดบ้าง
 เรียนรู้ที่จะระงับอารมณ์ร้ายหรือผิดหวังที่เกิดขึ้น และเรียนรู้การ
 ให้อภัยอีกด้วย

10. ก๊อบแก๊บ

ภาพที่ 4.10 ก๊อบแก๊บ

ก๊อบแก๊บเป็นการละเล่นพื้นบ้าน ที่ทำขึ้นอย่างง่าย ทำมาจากกะลามะพร้าว 2 อัน ใช้เชือกร้อยที่รูตรงหน่อ หรือจ้ามะพร้าว โดยใช้เชือกประมาณ 1 วา แล้วผูกปมไว้ข้างในกะลามะพร้าวทั้ง 2 ข้าง ส่วนมากจะให้มะพร้าวที่ผ่าซีกที่เป็นด้านหัวทั้ง 2 ข้าง เพราะไม่เป็นภาระในการเจาะรูเป็นของเล่นเอาให้เด็ก ๆ เล่นกันเป็นหมู่ หรือกลุ่ม โดยใช้นิ้วหัวแม่เท้าคืบตรงเชือกแล้วให้บริเวณอุ้งเท้าจับ กะลามะพร้าวจะอยู่ลักษณะคว่ำลง มือของเด็กทั้ง 2 ข้าง จะถือเชือกพร้อมเดิน หรือวิ่งแข่งกันเป็นที่สนุกสนานตามลานกลางช่ວງบ้าน กลางช่ວງวัด กะลามะพร้าวมีความแข็ง เวลากระทบกับพื้นก็จะมีเสียงดัง ก๊อบแก๊บ ๆ จึงเป็นที่สนุกสนานและเป็นการออกกำลังกาย และเป็นการนำเอาวัสดุในพื้นที่บ้านมาใช้ประโยชน์ และเป็นการบริหารอุ้งเท้าไปในตัวด้วย นับเป็นภูมิปัญญาของการละเล่นพื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์และสืบต่อไป

วิธีการทำก๊อบแก๊บ

ก๊อบแก๊บ ทำมาจากกะลามะพร้าว 2 อัน ใช้เชือกร้อยที่รูตรงหน่อ หรือจ้ามะพร้าว โดยใช้เชือกประมาณ 1 วา แล้วผูกปมไว้ข้างในกะลามะพร้าวทั้ง 2 ข้าง ส่วนมากจะให้มะพร้าวที่ผ่าซีกที่เป็นด้านหัวทั้ง 2 ข้าง เพราะไม่เป็นภาระในการเจาะรูเป็นของเล่น

วิธีการเล่นก๊อบแก๊บ

เอาให้เด็ก ๆ เล่นกันเป็นหมู่ หรือกลุ่ม โดยใช้นิ้วหัวแม่เท้า คีบตรงเชือกแล้วให้บริเวณอุ้งเท้าจับ กะลามะพร้าวจะอยู่ลักษณะคว่ำลง มือของเด็กทั้ง 2 ข้าง จะถือเชือกพร้อมเดิน หรือวิ่งแข่งกันเป็นที่สนุกสนานตามลานกลางช่วงบ้าน กลางช่วงวัด กะลามะพร้าวมีความแข็ง เวลากระทบกับพื้นก็จะมีเสียงดัง ก๊อบแก๊บ ๆ จึงเป็นที่สนุกสนานและเป็นการออกกำลังกาย และเป็นการนำเอาวัสดุในพื้นที่บ้านมาใช้ประโยชน์ และเป็นการบริหารอุ้งเท้าไปในตัวด้วย นับเป็นภูมิปัญญาของการละเล่นพื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์และสืบต่อไป

11. กล้องถบ

ภาพที่ 4.11 กล้องถบ

วิธีทำกล้องถบ

ส่วนมากทำด้วยแขนงของไม้ไผ่ตง ซึ่งมีท่อนเล็ก ปล้องยาว รูลึก และเนื้อไม้หนาพอควร ทำได้โดยตัดเอาไม้ท่อนโตขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 – 2 ซม. รูโตประมาณครึ่ง ซม. มาหนึ่งปล้อง ให้ทางโคนติดตาปล้องอยู่ ทางปลายตัดตาปล้องออกให้เห็นรู เอา

มิดคม ๆ ควั่นทางโคนให้ห่างจากตาปล้องประมาณพอที่มีมือจะถือได้ถนัด ควั่นจนขาดออกจากกัน แล้วหาไม้ไผ่เหนียว ๆ มาเหลาเป็นแกนให้พอดีกับรูไม้ ตอกปลายแกนข้างหนึ่งเข้าไปในท่อนที่ติดตาปล้องทำเป็นด้ามจับ แล้วใส่แกนเข้าไปในท่อนที่กลวงจนมิดด้าม ตัดแกนให้สั้นกว่าท่อนที่กลวงประมาณ 1 ซม. แล้วใส่ลิ่มสลักที่ด้ามให้ยึดแกนให้แน่น ใช้ไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ ที่มีรูกระบอกกลวง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 30 - 50 เซนติเมตร ส่วนมากนิยมใช้ไม้ไผ่บงที่มีลำปล้องตรง ตัดออกเป็น 2 ท่อน ท่อนที่ใช้เป็นลำกล้อง ยาวประมาณ 4 ใน 5 ส่วน อีกส่วนหนึ่งทำเป็นด้าม โดยให้มีตาไม้ด้านโคนกระบอก เหลาไม้ไผ่สำหรับเป็นแกน แล้วตอกลงไปในด้ามให้แน่น เหลือความยาวของแกนให้สั้นกว่าลำกล้องประมาณ 2 เซนติเมตร

วิธีเล่นกล้องถบ

ใช้ลูกกระสุนได้จากกระดาดชขุนน้ำให้เปียก ปั้นเป็นลูกกลมๆ หรือเมล็ดพืชอัดลงในรูกระบอกไม้ด้วยแกนด้ามให้สุดด้ามแกน แล้วอัดลูกกระสุนลูกที่สองตามลงไป ลูกกระสุนลูกแรกจะถูกดันออกไปด้วยแรงอัด เกิดเสียงคล้ายกับปี่นลม ซึ่งในการเล่นผู้เล่นต้องระมัดระวังไม่ให้ถูกอวัยวะที่สำคัญ เช่น ตา ซึ่งอาจได้รับอันตรายจากการเล่นได้เวลาเล่น หรือการนำเอาใบหญ้าขัด (ขัดมอน) มาปั้นเป็นก้อนยัดลงไปในรูกระบอกให้แน่นพอดี เอาแกนแยกลงไปจนสุด จากนั้นเอาใบหญ้าขัดอีกก้อนหนึ่งยัดลงไป แล้วเอาแกนแยงเข้าไปอีก คราวนี้เมื่อแยงเข้าไปได้สักครึ่งกระบอก อากาศที่อัดอยู่ในกระบอกก็จะดันเอาใบหญ้าขัดก้อนที่ค้างอยู่ที่ปลายกระบอก กระเด็นหลุดออกไป พร้อมกับมีเสียงระเบิดดังขึ้น หลังจากนั้น ถ้ายัดใบหญ้าขัดต่อไปอีกก้อนหนึ่งก็จะยัง

กระสุนหญ้าขัดออกไปได้เรื่อย ๆ เพราะเมื่อก่อนหนึ่งหลุดออกไป อีกก้อนก็จะอยู่ที่ปลายกระบอทดแทน

นอกจากใบหญ้าขัดแล้ว ยังอาจใช้ลูกหนามคุดเคঁาหรือลูกมะกรูดเล็ก ๆ เป็นกระสุนได้ หรือจะใช้กระดาษชุบน้ำแทนก็ได้ผลดี

ประโยชน์

การเล่นกล้องถนนอกจากจะได้รับความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักการใช้ ปฏิญาณไหวพริบ รู้จักการระมัดระวังตัวเวลาเล่น ความสนุกของการเล่นเช่นนี้ อยู่ที่เสียงดังและกระสุนพุ่งออกไปสู่เป้าหมาย ถ้าหากอัดแน่น ๆ ในกระบอกลาย ๆ แล้วเสียงจะดังมาก กระสุนพุ่งไปแรงและไกลพอที่จะทำให้ผิวหนังของคนฟกช้ำ หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ขาดได้ในระยะ 2 เมตร ส่วนมากเด็กชายจะใช้กล้องถนเล่นรบกกัน

ปัจจุบันไม่มีใครจะพบเด็กเล่นกล้องถนแล้ว คงเป็นเพราะมีปืนแก๊ปและปืนจุกคอร์คเล่นแทน อีกอย่างหนึ่ง ผู้ใหญ่ไม่ชอบให้เด็กเล่นเพราะเกรงว่าจะยิงถูกลูกตาเพื่อนบอด

12. บอกโว้

เป็นของเล่นพื้นบ้าน พื้นเมือง สำหรับเด็ก ๆ ที่หาง่ายทำ
จากวัสดุธรรมชาติคือไม้ไผ่

ภาพที่ 4.12 บอกโว้

วิธีการทำบอกโว้

ลักษณะบอกโว้ทำมาจากไม้ไผ่เย็บไต้ย่นามาตัดเป็นท่อน ๆ ไล่ตามระดับเสียง โดยมีทั้งหมด 9 เสียง 9 ท่อน แล้วนำมามัดรวมกันแล้วใช้ "ซี่ตังนี่" มายาหรือติดเข้าด้วยกันตามระดับเสียง

วิธีการเล่นบอกโว้

นำมามัดเชือก
ดั่ง ซึ่งเด็กๆ แต่ละ

เพื่อให้เกิดเสียง
คนจะนำมาแข่งขันกัน

ว่า บอกรั่วของใครจะมีเสียงดังกว่ากัน ซึ่งทำให้เด็กๆ เกิดความสนุกสนาน รื่นเริงสร้างความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้น และเป็น การสร้างของเด็กเล่นขึ้นมาเอง ซึ่งมีอยู่ในหมู่บ้าน โดยทั่วไป ปัจจุบัน "บอกรั่ว" ใกล้จะสูญหายไปจากพื้นบ้าน พื้นที่เมือง เนื่องจากมีของเล่นที่ทำสำเร็จและมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาและมีสีสันชวนมองและจับต้องบอกรั่ว จึงเป็นภูมิปัญญาของพื้นบ้านพื้นเมือง ที่ควรอนุรักษ์รักษาไว้ให้ลูกหลานไว้ ดูต่อไป

ภาพที่ 4.13 อาจารย์วาจิส กันทะวัง ผู้ถ่ายทอดและให้ความรู้เกี่ยวกับบอกรั่ว

13. ปืนกลก้านกล้วย

เรียกกันว่า “ปืนมะลาบ” หรือ “ป่าหลุบหลับ” มีลักษณะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเสียงดังคล้ายเสียงตบมือติดต่อกันโดยเร็ว

ภาพที่ 4.14 ปืนกลก้านกล้วย

วิธีทำปืนกลก้านกล้วย

โดยใช้ก้านกล้วยที่เลาะเอาใบตองออกแล้วขนาดยาวประมาณ 2 ศอกของเกที่จะเล่น แล้วเนียนแฉลบทางสันของก้านกล้วย จากทางปลายเข้าหาทางโคนเป็นช่วงสั้น ๆ หลาย ๆ ช่วง ช่วงละประมาณ 1 ฝ่ามือ แล้วง้างให้ช่วงที่เนียนนั้นอ้าออก

วิธีการเล่นปืนกลก้านกล้วย

เวลาเล่นใช้มือรูดจากโคนไปหาปลาย ทำให้ช่วงที่อ้าออกพับกลับเข้าไปที่เดิม เกิดเสียงดังติดต่อกันช้าหรือเร็วตามแต่จะรูด

เมื่อจะรูดให้มีเสียงดังอีกก็ง้างออกมาอีกเรื่อย ๆ ถ้าเบื่อแล้วก็จับทางปลายฟาดทางโคนลงกับพื้นดิน ก็จะได้เสียงดังกว่าที่จะรูดเอา แต่พอฟาดได้ 2 – 3 ครั้ง ก้านกล้วยก็จะแหลกไปไม่ดังอีก

14. ปี่ตอซัง

เป็นของเล่นสำหรับเป่าให้เกิดเสียงคล้ายกับเสียงนกหวีด ไม่มีรูสำหรับนิ้วให้เปลี่ยนระดับเสียง แต่สามารถจะทำระดับเสียงได้ โดยกำหนดความสั้นยาวของหลอดตอซัง โดยที่แต่ละหลอดก็มีเสียงเพียง 1 ระดับ

ภาพที่ 4.15 ปี่ตอซัง

วิธีทำปี่ตอซัง

ตัดเอาตอซังข้าวซึ่งมีลักษณะเป็นปล้องคล้ายไม้ไผ่บาง ๆ มาปล้องหนึ่ง ตัดตามปล้องทางโคนทิ้งไป แล้วปาดผิวให้แฉลบลึกลงไปหาตามปล้องที่เหลืออยู่ ให้มีความยาวประมาณ 1 ซม. ผิวที่ปาดแฉลบนี้นี้จะทำหน้าที่เป็นลิ้นปี่ เวลาเป่าให้ลมส่วนที่เป็นลิ้นปี่เข้าไปไว้ในปาก แล้วลองเป่าดูโดยปรับเสียงได้ด้วยการฉีกทางโคนออกให้สั้นเข้ามาเรื่อย ๆ จนได้เสียงที่ต้องการ ถ้าฉีกจนไม่มีที่จะฉีกแล้ว ก็ให้หาปล้องตอซังอันใหม่มาทำอีก

วิธีการเล่นปี่ตอซัง

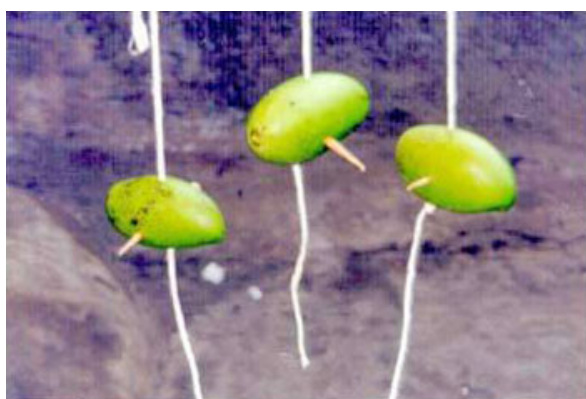
คือเป่าเพื่อให้เกิดเสียงเดี๋ยวกๆชอบเล่นกันมากในหน้าเกี่ยวข้าว เพราะเมื่อต้องการไปในทุ่งนา กับพ่อแม่ก็ไม่ค่อยมีของให้เล่นนัก ผู้ใหญ่คงจะรำคาญเสียงหวนกหูจึงปรามการเล่นนี้ไว้ว่า ถ้าเป่ามากไปจะทำให้ฝนแล้ง

แต่ที่จริงความเชื่อว่าเป่าปี่หรือขลุ่ยแล้วฝนจะแล้งนี้มีมาช้านานแล้ว ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยนิยมเครื่องดนตรีประเภทเป่า ในประมาณสมัยรัชกาลที่ 3 หรือ 4 ก็ปรากฏมีประกาศของทางการห้ามคนในภาคกลางเล่นหมอลำแคน โดยอ้างว่าทำให้ศิลปะการดนตรีไทยเสียหาย และทำให้ฝนแล้ง

15. ไก่ชนมะม่วง

เรียกกันว่า “ปอกปาม่วง” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยกลางได้ว่า “สับมะม่วง” เป็นการเล่นโดยเอาผลมะม่วงมาใส่เต๋อยแล้วแกว่งให้เต๋อยสับมะม่วงของฝ่ายตรงข้าม

ส่วนมากเด็ก ๆ จะใช้ผลมะม่วงขนาดที่ยังเล็กกินไม่ได้ หรือขนาดเท่าหัวแม่มือ นำมาเจาะรูแล้วฟันเชือกกล้วยร้อยเข้าไป การเจาะรูมีเทคนิคพิเศษเพราะจะแพ้หรือชนะกันก็ตรงที่เชือกหลุดจากเรือนี้อย่างไร การเจาะจะต้องเจาะให้ค่อนข้างไปทางส่วนบนนิดหน่อย และค่อนข้างข้างบนพอประมาณว่าจะมีน้ำหนักในการแกว่งเต๋อยสักเท่าไร

ภาพที่ 4.16 ไก่ชนมะม่วง

วิธีทำไก่ชนมะม่วง

ทำเต๋อยด้วยผิวไม้ไผ่ให้มีลักษณะคล้ายใบพาย ขนาดพอเหมาะที่จะปักลงบนผลมะม่วงได้

ปักเต๋อยไม้ไผ่ลงบนหลังของมะม่วง ซึ่งบางคนอาจจะใช้ด้านที่นูนหรือด้านนอกของมะม่วง บางคนอาจจะใช้ด้านโค้ง แล้วแต่

กลวิธีของตน แต่ถ้าใช้ด้านนูนเป็นด้านหน้าออกรับคมเดียวของ ฝายตรงกันข้าม เวลาถูกเหวี่ยงเหวี่ยงแล้ว มันเจ็บปวดกว่าที่จะ ใช้อีกด้านหนึ่งน่ะ

วิธีการเล่นไก่ชนมะม่วง

เปลี่ยนกันสับกันคนละที โดยให้คนที่ต้องถูกสับซึ่งเชือก มะม่วงของตนให้อยู่ในระดับพอดี ห้ามทำหย่อนหรือยานเป็นอัน ขาด เพราะเดี๋ยวจะสับเข้าไม่ลึก ถือว่ามีเจตนาโกง คนที่จะสับจะ หย่อนเชือกของตนลง ตาเล็งบริเวณที่จะสับแล้วแกว่งมะม่วงของ ตนให้หันเดือยออกสับตรงที่เล็ง

ส่วนมากจะเล็งกันตรงบริเวณระดับเดียวกันกับที่ร้อยเชือก เพราะถ้าสับรบนั้นขาดก็จะทำให้คู่ต่อสู้หลุดจากเชือกแพ้วไป เสี่ยง สับกันดังนับ ๆ สนุกน่ะ

ถ้ามะม่วงค่อนข้างหายาก ก็จะมีการเย็บแผลมะม่วง โดยใช้ ไม้ซี่เล็ก ๆ เสียบเข้าไปยึดแผลไว้ไม่ให้เชือกหลุดออกมาได้ เด็ก ๆ จะเย็บจนกว่าจะหาที่เย็บไม่ไหวก็จะยอมแพ้วไป

ใครจะเป็นคนสับก่อนสับหลังแล้วแต่จะตกลงกัน อาจจะดูว่า มะม่วงของใครลูกเล็กกว่าก็ให้สับก่อนหรืออาจจะเสี่ยงทายกันด้วย วิธีเด็ก ๆ แต่โดยมากมักจะตกลงกันเองตามความได้เปรียบ เสียเปรียบ ไม่เคร่งครัดนัก เพราะการแพ้วหรือชนะนั้นไม่ได้อยู่ที่ การสับเพียงครั้งหรือสองครั้ง

ถ้าอยากจะให้เดือยสับเข้าลึก ก่อนจะสับจะต้องเอาเดือยเข้า ปากชุบน้ำลายเสียก่อน

บางทีเด็กอาจจะเอาตะปูทุบหัวให้แบนทำเป็นเดือย แต่ก็สู้ เดือยไม้ไผ่ไม่ได้ เพราะเดือยที่ทำด้วยตะปูมีคมทั้ง 2 ทาง อาจจะ จมลึกไปในมะม่วงของตนเองก็ได้

การเล่นเช่นนี้มีอันตรายอยู่บ้างเหมือนกัน ตรงที่ยางของ มะม่วงลูกเล็ก ๆ มักจะกัดผิวหนังให้พุพองหรืออาจจะกัดลิ้นเด็กใน กรณีที่เอาเดือยชุบน้ำลาย

16. เต่ากะลา หรือ สัตว์กะลา

ภาพที่ 4.17 เต่ากะลา

วิธีทำเต่ากะลา

ทำมาจากวัสดุท้องถิ่นที่ไร้ค่าเป็นของเล่นพื้นบ้านที่ทำจากวัสดุท้องถิ่นที่ดูไร้ค่า นำมาผสมจินตนาการ และผ่านการตกแต่งด้วยสองมือ จึงออกมาเป็นรูปร่างต่างๆ ตามรูปทรงของกะลา

วิธีเล่นเต่ากะลา

เพียงดึงเชือกบนกะลาและปล่อย เจ้าสัตว์น้อยก็จะกระดืบ... กระดืบ ไปข้างหน้า ตามระยะความยาวของเส้นเชือกที่ม้วนตามแกนที่อยู่ด้านล่าง

17. ป่าช่างโว

เป็นบะช่าง(ลูกช่าง) ชนิดหนึ่ง ด้วยภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชนล้านนาในสมัยก่อนสามารถป้อนบะช่างแล้วทำให้เกิดเสียงดังในขณะที่บะช่างหมุนด้วยแรงดันของลมที่วิ่งผ่านช่องว่างของกระบอกไม้ไผ่ (ที่เจาะเป็นรูเฉียง) เมื่อกระบอกไม้ไผ่หมุน แรงดันลมจะทำให้เกิดเสียง โว...โว...

ภาพที่ 4.18 ป่าช่างโว

วิธีการเล่นป่าช่างโว

เล่นได้ 2 อย่าง แบบแรกใช้มือข้างหนึ่งถือด้ามจับที่พันเชือกเสร็จแล้ว ปล่อยให้ปลายแหลมของบะข่างอยู่เหนือพื้นเล็กน้อย แล้วใช้มืออีกข้างดึงเชือก บะข่างไวกะหมุนตัวว๊วๆๆ พร้อมกับมีเสียงดังบะข่างไครหมุนนานที่สุดคือผู้ชนะส่วนอีกวิธีหนึ่ง เด็กๆ จะใช้วิธีการปาบะข่างลงพื้น และเชื่อกันว่าบะข่างไวกะหมุนตัว พร้อมกับมีเสียงดัง บะข่างไครหมุนนานที่สุดคือผู้ชนะ แต่วิธีนี้อันตรายหน่อย ปาไม่ดี ไปโดนคนข้าง ๆ ได้

2. กระบวนการประยุกต์และพัฒนาของเล่นพื้นบ้านล้านนาเพื่อพัฒนาการเด็กปฐมวัย

การเล่นส่วนใหญ่ของเด็กล้านนามีการละเล่นและของเล่นหลายอย่างที่เหมาะสมถึงการเล่นที่ใช้จินตนาการ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก ในปัจจุบันพบว่าของเล่นเด็กล้านนาในอดีตมีความสอดคล้องกับการพัฒนาความฉลาดด้านต่างๆ เช่น ความฉลาดที่เกิดจากการเล่นเกิดความความเชื่อว่าการเล่นสามารถพัฒนาความฉลาดของเด็กได้หลายด้านทั้งพัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางด้านอารมณ์ ความเฉลียวฉลาด ความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาทางทางด้านสังคมของเล่นพื้นบ้าน คือ สิ่งของวัสดุที่นำมาเล่นโดยทำมาจากวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เป็นผลผลิตจากธรรมชาติหรืออาจเหลือใช้จากธรรมชาติก็ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคมอื่นๆ การละเล่นและของเล่นของเด็กล้านนาที่สามารถประยุกต์กับทฤษฎีความสัมพันธ์ของการัดเนอร์สามารถอธิบายได้ดังนี้คือ

1. ปัญญาด้านภาษา

เป็นความสามารถในการใช้ภาษาอย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ มีการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับภาษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเล่นปริศนาคำทายเป็นการเล่นของเด็กอีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจศึกษา เพื่อที่จะทราบว่าวิธีการมองโลกของคนใน

สังคมนั้นเป็นอย่างไร มีการจัดระบบหมวดหมู่ของสิ่งที่พบเห็นเอาไว้ในสมองอย่างไร ละมีการใช้ข้อมูลที่สะสมไว้ในสมองนั้นสำหรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างไร ปริศนาคำทายบางข้อจะช่วยบอกลักษณะของสภาพแวดล้อมในสังคมนั้นได้ และยังมีลักษณะของความคิดความเชื่อของคนในสังคมนั้นแฝงอยู่อย่างมาก ถ้าผู้ศึกษาสามารถแยกออกมาได้ ก็จะทำให้เข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี

การเล่นทายปริศนามีมาช้านาน และมีอยู่ทุกชาติทุกภาษาเล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถ้าจะศึกษาเรื่องของปริศนาคำทายอย่างจริงจังจะต้องจัดหมวดหมู่ของปริศนาคำทายให้เป็นระเบียบตามแนวทางที่ต้องการศึกษา ซึ่งจัดแบ่งได้หลายอย่างต่าง ๆ กัน ปริศนาคำทายล้านนา ผู้ถามปัญหาจะกล่าวนำว่า “อะหยั่งเฮ้าะ” (อะไรเฮ้า) แล้วต่อท้ายด้วยปริศนาคำทาย ถ้าหากผู้ตอบตอบไม่ได้ก็จะกล่าวยอมแพ้ว่า “เนา” ผู้ถามก็จะไช (เฉลย) ให้ทราบ แต่อาจจะคิดคำไชเบา ๆ ตามจำนวนที่กำหนดบริเวณหัวเข่าหรือที่อื่น ๆ หรืออาจจะให้ผู้ที่ไม่ได้ตอบจนจนหมกหรือจนหัวแม่เท้าหรือให้ตีมน้ำ กินกล้วย ฯลฯ ซึ่งโดยมากเป็นการทรมานตัวผู้ที่ตอบไม่ได้ ถ้าผู้ตอบตอบได้ ก็จะเปลี่ยนเป็นผู้ถามบ้าง เด็กจะถามปริศนาสลับกันไปสลับกันมา จนกว่าจะเบื่อหรือทนถูกทรมานไม่ไหว ปริศนาคำทายส่วนใหญ่ที่เด็กนำมาทายกันนั้นมักจะได้จากผู้ขึ้นเอง แต่จดจำมาจากที่อื่น ซึ่งอาจจะปริศนาที่ผู้ใหญ่ผู้ขึ้นไว้ก่อน หรือที่เด็กรุ่นก่อน ๆ ผู้กันไว้แล้ว ไม่ค่อยพบปริศนาที่เด็กผู้ขึ้นทายกันสด ๆ

ลักษณะที่เด็กจดจำปริศนาคำทายสืบทอดกันมาเป็นทอด ๆ เช่นนี้ ทำให้ปริศนาคำทายเป็นเรื่องที่น่าสนใจในด้านที่สะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น ๆ ด้วย

ปริศนาคำทายบางอย่างจะแสดงวิธีการคิดของคนแตกต่างกันตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เช่น ปริศนาคำทายที่ผู้ขึ้นเพื่อให้ได้คำตอบว่า “ไก่”

ของเก่า – “เสาสองเสา คาสอบแถบ แต้บแต้บไป แต้บแต้บมา”

ของใหม่ – “เสาสองเสา คาสองตับ นอนบ่หลับ ลูกขึ้นร้องเพลง”

ในแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่น ปริศนาคำทายยังสะท้อนภาพความคิดได้แตกต่างกัน เช่น

ภาคกลาง – “อะไรเอ๋ย ตกตับข้างชี ไม่ให้ทายว่าชีข้าง”

ภาคเหนือ – “ตกบ๊ะข้างชี บ่อหื้อว่าชีข้าง”

จะเห็นว่าปริศนาคำทายของทั้งสองภาคผูกขึ้นเหมือนกัน แต่ว่าคำตอบไม่เหมือนกัน คือ ของภาคกลางตอบ “มะเฟือง” ส่วนของลานนาไทยตอบ “ปู”

ลักษณะการเปรียบเทียบของปริศนาคำทายก็ยังคงบอกให้ทราบถึงวิธีการคิดของคนในสังคมได้ เช่น ปริศนาคำทายที่มีส่วนเปรียบเทียบ หรือบอกไปด้วย

- ไก่แม่แดง แหวงตาฝั่ง (ปลาเหียน)
- ไก่แม่หม่น ส่นหลังคา (คว้น)
- ไก่แม่ลาย ยายขอบรื้อ (ชีควาย)
- ไก่แม่แดง แหวงรูช่อง (น้ำหมาก)
- ไก่แม่ลาย ตายแช่น้ำ (ไซ)
- ฯลฯ

จากตัวอย่างนี้ แสดงว่าลักษณะของไก่ในปริศนาคำทายนั้น ใช้แต่เพียงสีของมันเท่านั้น ไม่ใช่ลักษณะที่เป็นตัวไก่เลย คนที่คิดตั้งปริศนานี้ขึ้นมาหรือคนในสังคมที่เล่นทายปริศนาเช่นนี้ คงจะยังไม่มีความคิดที่ละเอียดลึกซึ้งเท่าใดนัก หรือยังไม่อยู่ในหลักของเหตุและผลอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจจะตัดสินลักษณะของสังคมใดสังคมหนึ่งได้ โดยดูจากปริศนาคำทายเพียงไม่กี่ข้อ จึงขอยกตัวอย่างปริศนาคำทายของล้านนาดังนี้

ประเภทเล่นคำ

1. ขาไป บ่หื้อว่าไชปลา – มิดยับ (ไป – โพล่กัน , บ่หื้อ – ไม่ให้ , มิดยับ – กรรไกร)
2. ขาไป บ่หื้อว่าไชปลา บ่หื้อว่าขามิดยับ – จั่ว
3. เก็กจับ บ่หื้อว่ากบเจ็ก – ด้ามไม้ (เก็กจับ-เสียงยิงหน้าไม้ , กบ-งอบ , ด้ามไม้-หน้าไม้)
4. แต้บแป๊ป เทาสองนิ้ว ตัวทุกท่งมาแดง – แมงดา(แต่บแป๊ป - ของลักษณะแบน ๆ หนา ๆ , ตัว-หิ้ว)
5. ตีบดั่ง ยองดั่ง – แวนตา (ยอง-วาง , ดั่ง-จุมก)
6. เข้าลิกเข้าบ่ลัก เข้าลักเข้าบ่ลิก – กล่องเข้า (ลัก-มาก , เข้า-ข้าว)
7. ไปตึงหมู่ อยู่คนเดียว – เผาศพ (ตึง-ทั้ง)
8. ไปตึงหมู่ อยู่สองคน – แต่งงาน
9. หูสองหู ขาสองขา เป็นวิบากหนา เอาขาข้างหู – แวนตา
10. หูสองหู ขาสองขา เป็นวิบากหนา เอาขาเลียบหู – ปีนโต

ประเภทของไกล่ตัว

1. อุ่มลุ่มเท่าร้างต่อ แหงนผ่อบ่หัน – หัว (อุ่มลุ่ม – ของกลม , ผ่อ-ดู , หัน-เห็น)
2. ลุ่มก๊ิชน บนกก๊ิชน คำมาเอาหน้าชนกัน – ตา (ลุ่ม-ล่าง)
3. เห็นกระด้างอยู่ข้างดอย กอยบ่หันแต่หยุดได้ – หู (กอย-ดู , หยุด-จับ)
4. มาลูนไปก่อน – เขี้ยว (ลูน-ล่า)
5. จิกปีกเท่าบะแคว้ง กินหลายแล้งบ่เลี้ยง – หัวนม (จิกปีก-ปุ่มเล็ก ๆ , บะแคว้ง-มะเขือพวง , แล้ง-ปี , เลี้ยง-หมด)
6. ห่อแต่บแป๊ป จ้งข้าวจ๊อก ขย้อก ๆ เป็นน้ำแจะแพะ – กินหมาก (จ้ง-โยน , จ๊อก – ซอก , ขย้อก ๆ – อาการเคลื่อนไหวกลับไปกลับมา , แจะแพะ-แฉะ ๆ)

7. แต้บแป้ปเท่าไบตัน กินเจ็ดวันบ่เลี้ยง – สีเสียด (ไบตัน-ไบพุทรา)
8. ไม้ปักกลางหนอง กองคนใดมาก็ถอด – ไม้คดปุ่น (กอง-ถ้ำ , คด-กวัก)
9. ขุกหลุนน้ำเข้า เซ่า ๆ น้ำออก แล้วนอกลุนแล้วใน – บ้วนปากแล้วล้างหน้า (ขุกหลุน , เซ่า ๆ คำเลียนอาการดังของเสียงน้ำในปาก , แล้ว-เสร็จ , ลุน-ทีหลัง)
10. เก้าอยู่บนดอย ปลายซอปอยอยู่บ้าน – ปี่ (เก้า-โคน , ซอปอย-ร้องเพลงในงาน)

ประเภทเกี่ยวกับพืชและสัตว์

1. บิดหาง ร้องโอด – หน่อไม้ (โอด-คำเลียนอาการดังของเสียง)
2. ท้าวพันตา เอาผ้าพันหัว – ปะจะนัด (ปะจะนัด-ลับปะรด)
3. เมื่อน้อยนั่งเลื้อยยาว เมื่อเป็นสาวนั่งเลื้อยก้อม – ปะเชื่อ (ก้อม-สั้น , ปะเชื่อ-มะเชื่อ)
4. สูงเท่าช้างเกิดลูกทางหัว สูงเท่าจั่วเกิดลูกทางข้าง – เก้ากล้วย , เก้าเข้าสะลี (เก้าเข้าสะลี-ต้นข้าวโพด)
5. น้ำตื้นน้อยห้อยปลายหลัก ตักใส่ก็เต็ม บัดใส่ก็เต็ม – ปะพร้าว (น้ำตื้น-คนโท)
6. ก้นชี้ฟ้า หน้าทะแหล็ดดิน – หอย (ทะแหล็ด - ไถล)
7. จี๊กปักเท่าหนามตอง ย่ำบ่ดองก็ห้าน – ชีไก่ (หนามตอง-หนามทองกลาง , ย่ำ-เหยียบ , บ่ดอง-ไม่ลึก , ห้าน-เขย)
8. ชีข้างลอด ชีมอดค่าง – ไยก่าปึง (ก่าปึง-แมงมุม)

9. หม้อน้อย ๆ มีไหมสีเหลือง คนทั้งเมืองจกบอได้ – ไข่ (จก-ล้าง)
10. ขุดได้เอาขว้าง ขุดบ่ได้ชะใจเมื่อบ้าน – หนามปักดิน (ชะใจ-รีบ , หนามปัก-หนามตำ)

ประเภทของภายในบ้าน

1. ช้ำตัดช้ำสูง ช้ำต่อช้ำต่ำ – ชายคา (ช้ำ-ยิง)
2. สามจุ่มสี่แจ่ง ดอกสะแล้งบานใน – เตาก้อนเล่า (จุ่ม-กอง , แจ่ง-มุม , ดอกสะแล้ง-ดอกกล้วยไม้ประเภทแวนด้าชนิดหนึ่ง)
3. ไข่แดงแทงไข่ดำ ไข่ดำบ่ตาย น้ำลายย่อยปาก – หม้อต้มเข้าหมู (หม้อต้มเข้าหมู-หม้อต้มผักหรือข้าวสำหรับหมู)
4. กาสามตัว ขึ้นดอยสามม่อน ตัวขึ้นก่อนลงลูก – การนั่งเข้า
5. หักคอลงปัก จกกินไส้ – กล่องเข้า (ปัก-คำเลียนอาการดังของเสียง)
6. ออกจากบ้านใครหัวขิกขิก ปักมาน้ำตายย่อยแค้น – น้ำคุตักน้ำ (ใครหัว-หัวเราะ , ปัก-กลับ , น้ำคุ-ถั่ง)
7. กินบ่อม ๆ ผอมจ้อคอ กินหมับ ๆ กลับหยองกรอด – เครื่องปั้นฝ้าย
8. ทางลุ่มก็เครือ ทางบนก็เครือ ชีเรือลอดกลาง – หูกทอผ้า (ลุ่ม-ล่าง , เครือ-เถา)
9. แก้วเท่าบุง ปลายกุงฟ้า – ควันไฟ (กุง-จรด)
10. ตัวน้อย ๆ เอาเชือกห้อยยาววา – เข็มเย็บผ้า

ประเภทของนอกบ้านและการทำงาน

1. กำทางชีฟุ้งจาด – การไถนา (จาด-คำเลียนอาการดังของเสียง)

2. ไก่แม่ดำบินเข้า ไก่แม่ขาวบินออก – มยุพินไม้ (มยุ-ขวาน)
3. ซ้ำถากทางข้าง ซ้ำกว้างออกตึก ๆ – ขุดดิน (ซ้ำ-ยั้ง , ตึก ๆ – เรื่อย ๆ)
4. โจ๊ะโล๊ะเหมือนคอม้า ไปค้ำบ่หันรอย – เรือ (โจ๊ะโล๊ะ-ชะลุด)
5. ทางเก้าเท่าเสวียน ทางปลายเท่าเล่มเทียน – กู (เสวียน-พ้อมนวดข้าว , กู-เจดีย์)
6. อุ่มลุ่มเท่ารังต่อ ซ่างหล่อบ่เต็ง – ตะวัน (หล่อ-กระโจนเข้าหา , เต็ง-ถึง)
7. ไม้เก็กเด็ก เหล็กก๊อกต๊อก ก๊อกควบเหล็ก เหล็กมัดก๊อก – เสาโทรเลข (เก็กเด็ก, ก๊อกต๊อก-คำสร้อยสำหรับบอกอาการของสิ่งที่ตั้งขึ้นตรง ๆ , ก๊อก-ขันน้ำทรงสูง , ควบ-ครอบ)

ปริศนาคำทายนี้ ทางลานนาไทยเรียกว่า “คำตวย” หรือบางท้องถิ่นจะออกเสียงเป็น “คำตาย” ซึ่งนิยมเล่นทายกันในหมู่เด็กเท่านั้น

ถ้าเป็นปริศนาที่ใช้ทายกันในหมู่ผู้ใหญ่เรียกว่า “ปัญหา” และการเล่นทายเรียกว่า “ใส่ปัญหา” ซึ่งผู้ใหญ่ชอบเล่นเช่นนี้มากด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่จะไม่นำมากล่าวในที่นี้

จากปริศนาคำทายที่ยกเป็นตัวอย่าง คงจะพอให้เราเห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างกว้าง ๆ ได้บ้างในเรื่องของชาวบ้านใช้เตาแบบเตาก่อนเส้า ซึ่งปัจจุบันนี้ได้เลิกใช้กันเป็นส่วนใหญ่แล้ว เเตาก่อนเส้ามีลักษณะอย่างไรก็อาจจะเห็นได้จากปริศนาข้อหนึ่งที่ว่า “สามจุ่ม(อิฐสามก้อนตั้งขึ้น)สีแจ่ง(กะบะดินรูปสี่เหลี่ยมที่รองรับอิฐและกันไฟไหม้พื้นเรือน) ดอกสะแล่ง(ไฟ)บานใน(ติดอยู่ในสามเส้านั้น)”

วิธีการนั่งข้าวของชาวบ้านก็มีแสดงไว้ในปริศนาอีกข้อหนึ่งที่ว่า “ม้าสามขา(เตาก่อนเส้า)พญาขึ้นขี่(เอาหม้อต้มน้ำขึ้นตั้ง) อ้ายยี่ขึ้นถัด(เอาไหนดึงถัดจากหม้อต้มน้ำ) กาละบัดเก้งหน้า(เอาฝาครอบไห)ผ้าเคียนเอว(เอาผ้าแถบคาดตรงรอยต่อของไหและหม้อ

ตม่น้ำกันไอน้ำร่ว) ตะเหลวดิดกัน(ที่กันไปมีเฉลวปิดอยู่) ปู้อันฟ้อน
แหวด(เปลวไฟจากฟืนแลบเลียขึ้นมารอบ ๆ หม้อตม่น้ำ)” ปรึศนาข้อ
นี้ยังแสดงให้เห็นของสูงต่าง ๆ เช่น ม้า พญา อ้ายยี่ ตาลปัตร เฉลว
 เป็นต้น

ในด้านสถาปัตยกรรมชาวบ้าน ก็อาจจะมองเห็นภาพการทำ
ประตูบ้านเพียงบานเดียว (ข้างแม่เต๋มาพับหุเพิกเดียว – ข้างแก่ตัว
เมีย พับหุข้างเดียว) ส่วนกลอนประตูก็มีปรึศนาสำหรับทายว่า “เมื่อ
คีนหาบ เมื่อวันคอน” ซึ่งแสดงว่ากลอนประตูต้องเป็นไม้ท่อนยาว
สอดเข้าไปในรูที่ทำไว้ตรงขอบประตูทั้งสองข้าง (หาบ) เมื่อเปิดก็
เลื่อนไปค้างอยู่รูใดรูหนึ่งเพียงรูเดียว (คอน) และเรือนคงจะมีช่อง
มีรุมากจึงได้มีปรึศนาสำหรับทายว่าการบ้วนน้ำหมาก ว่า “ไก่ผู้
แดง แหวงลงช่อง”

นอกจากนั้น ลักษณะของภาษาที่ใช้ในบทปรึศนาคำทายยัง
เป็นภาษาร้อยกรองที่มีความไพเราะสละสลวย น่าศึกษาเป็นอย่าง
ยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีการเล่นที่เรียกว่าโตวาและโตโป้ง โตวาเป็น
เกมสำหรับคัดคนออก สำหรับการเลือกข้าง ส่วนโตโป้งเป็นเกม
สำหรับเสี่ยงว่าใครจะเล่นก่อนหรือหลัง โตวาก็คือการเล่น “โอวา
เหล่าตาแป๊ะ ดูใครจะเป็น” ของเด็กภาคกลางนั่นเอง แต่เด็กลานนา
ไทยจะร้องสั้น ๆ ว่า “โต – วา” โดยยัดเสียงคำว่า โต ยาวพอให้
เพื่อนเตรียมตัวทัน เมื่อจบคำว่า วา เด็กทั้งวงก็จะคว้ามือข้าง
ซ้าย หายมือข้าง ถ้ามืด หายมือซ้ายน้อยกว่า ก็ให้พวกหายมือออกไปเป็น
พวกเดียวกัน แล้วทำต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะคัดออกได้ตามที่
ต้องการ ส่วนโตโป้ง ก็คือการเล่น “ย่ายีเยา ปักกะเป่า ยิงฉุบ”
ของเด็กภาคกลาง แต่เด็กล้านนา จะร้องสั้น ๆ ว่า “โต – โป้ง” พอ
จบคำว่า “โป้ง” เด็กจะทำมือเป็นรูปต่าง ๆ ซึ่งทำได้ 3 รูป คือ กำ
หมัด ชูสองนิ้วโดยใช้นิ้วชี้อยู่ข้างบนนิ้วกลาง และแยกห่างกัน
เล็กน้อย และแบฝ่ามือโดยให้ปลายนิ้วตั้งขึ้น รูปต่าง ๆ ทั้ง 3 มีชื่อ
สมมุติเรียกว่า ค้อน กรรไกร และกระดาศ ตามลำดับโตโป้งสำหรับ
ให้เด็กสองคนเสี่ยงกัน ถ้าเด็กทั้งสองทำมือเป็นรูปใดรูปหนึ่งแล้ว มี

ข้อตัดสินใจว่าค้อนชนะกรรไกรกรรไกรชนะกระดากกระดากชนะ
ห้อนเด็กที่แพ้เสียงจะต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ที่ไม่มีใครต้องการในเกม
นั้น

เกมการเสียงเลือกยังมีอยู่อีกมาก เช่น การโยนหัวก้อย การ
จับไม้สั้นไม้ยาว ฯลฯ แต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยมกันนัก และบางเกมก็มี
วิธีการเสียงเลือกโดยเฉพาะของเกมนั้น ๆ เลย ซึ่งจะได้กล่าวมากล่าว
พร้อมกับเกมนั้น ๆ ต่อไปถ้าเกมใดไม่ได้กล่าวถึงวิธีการเสียงเลือก
เอาไว้ก็ให้ถือว่า เกมนั้นจะใช้วิธีการเสียงเลือกอย่างไรก็ได้

2. ปัญญาด้านตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์

การเล่นและของเล่นพื้นบ้านล่านนาที่ส่งเสริมปัญญาด้าน
ตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์นั้นจะพบในขั้นตอนการเล่น เช่น
การจัดลำดับผู้เล่นเกมส์ด้วยวิธีการต่าง ๆ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้
เข้าใจในการเรียงลำดับความสำคัญ ขั้นตอนในการเล่น และมีการ
ยอมรับในกฎและกติกาในการเรียงลำดับ มีการเปรียบเทียบ เช่น
เกมการเสียงเลือก เกมการเสียงเลือกใช้สำหรับเริ่มต้นเกมที่
ต้องการตัดสินใจว่า ผู้เล่นคนใดจะอยู่ข้างใด หรือจะเป็นผู้ที่เล่นก่อน
เกมการเสียงเลือกมีอยู่หลายวิธีแล้วแต่จะเลือกใช้กัน เช่น จุ่มจะห
ลี้ สำหรับเลือกว่าใครจะเป็นผู้ที่เล่นก่อนในเกมต่าง ๆ ให้เด็กคน
หนึ่งยื่นเอามือไขว้หลังแล้วหลับตาเด็กคนอื่น ๆ จะเข้าไปจับนิ้วมือ
ของเด็กคนนั้นไว้คนละนิ้ว เด็กคนที่หลับตาอยู่จะร้องขึ้นว่า

“จุ่มจะหลี้ จี้จะหลุบ คนใดหุบ คนนั้นเป็น เนื้อ” พอขาดคำ
เด็กคนนั้นก็กระดิกนิ้วใดนิ้วหนึ่ง คนที่จับนิ้วที่กระดิกจะเป็นผู้ที่
เล่นก่อน เช่น อาจจะเป็นแหนด หรือเต่าก่อน ในเกมการเล่นแหนด
หรือเล่นซ่อนไข่เต่าถ้าเป็นเกมการเล่นแหนดหรือการเล่นวิ่งไล่อื่น ๆ
เด็กคนที่เป็นคนกระดิกนิ้วให้เพื่อนเสียงมักจะหนีไม่ทัน เพราะถ้า
หากว่าจบคำว่า “เป็นเนื้อ” เกมนั้นก็เริ่มต้นทันที ซึ่งผู้เล่นทุกคน
จะต้องร่วมกันกำหนดกติกาในการเล่นเบื้องต้นก่อน การเล่นและ
ผลของการเล่นกับการเลือกผู้เล่นอย่างไร

นอกจากนี้ยังพบว่าการเล่นหลายอย่างของเด็กล้านนายังช่วยให้เด็กเข้าใจเรื่องรูปร่างรูปทรงได้อย่างเป็นธรรมชาติ ตั้งแต่สิ่งที่มีรูปร่างเล็กๆ เช่นการเล่นหมากเก็บ ที่เด็ก ๆ จะมีการพยายามหาก้อนหินที่มีลักษณะกลมที่สุดเท่าที่จะหาได้ เพราะก้อนหินเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นและยังเอื้อต่อการการเล่นมากกว่าก้อนหินที่มีรูปทรงที่เป็นเหลี่ยมเพราะอาจจะกระแทกมือทำให้ได้บาดเจ็บได้ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ อุปกรณ์การเล่นล้านนาหลายๆอย่างทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้เรื่องของรูปร่างและรูปทรง ทั้งสองมิติและสามมิติได้เป็นอย่างดีเช่น เต้าทะลุม ซึ่งมีการสร้างรูปร่างวงกลม

3. ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์

สามารถที่จะเข้าใจได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง สามารถที่จะนำข้อมูลด้านมิติให้ออกมาเป็นภาพได้ มีความเฉียบแหลมในการดึงภาพออกจากความคิดมาสร้างเป็นงานศิลปะ ซึ่งการเล่นพื้นบ้านและของเล่นพื้นบ้านล้านนาที่ส่งเสริมปัญญาด้านมิติสัมพันธ์คือ พญาสีมงาย ขุนแผนแหกด่าน บ่าช่างโว่ บาร์สูง คอปเตอร์ไม้ไผ่ กำหมุน เป็นต้น

4. ปัญญาด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว

การเล่นและของเล่นพื้นบ้านล้านนา สามารถส่งเสริมปัญญาด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ที่ชัดเจนมากที่สุด เพราะการเล่นล้านนาส่วนใหญ่จะมีการเคลื่อนไหวที่ส่งผลให้ผู้เล่นได้ใช้ร่างกายในการเคลื่อนไหว ไม่ว่าจะเป็นการวิ่ง การเดิน การกระโดด การทรงตัว การยืดกล้ามเนื้อ ซึ่งการเล่นจะอยู่ใน

รูปแบบการเล่นที่มักจะเป็นการแข่งขัน หรือการเล่นที่เป็นทีมเช่น การเล่นतालेंगหรือเตย เป็นเกมการวิ่งไล่ตะกั๊กอีกอย่างหนึ่ง คล้ายกับแฉะ แต่เล่นเป็นทีมและขอบเขตจำกัด มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น “สายตาลेंग” หรือ “เตย” เริ่มโดยการขีดเส้นกำหนดบริเวณของผู้ไล่ลงบนพื้นดิน ผู้ไล่แต่ละคนจะออกนอกเส้นหรือเหยียบเส้นไม่ได้ และจะเข้าไปแทนที่ของผู้ไล่คนอื่นไม่ได้

การขีดเส้นของเด็กมีลักษณะสวยงามมาก เป็นเส้นคู่ที่เกือบขนานกันจริง ๆ เด็กขีดโดยใช้มือทั้งสองจับไม้ขีดไว้แล้วเดินถอยหลังไปเร็ว ๆ

คนไล่คนที่ 1 วิ่งได้ตามแนวยาวกลับไปกลับมาได้ตลอดเวลา

คนไล่คนที่ 2 วิ่งได้ตามแนวขวาง ด้านแรกวิ่งกลับไปกลับมาได้ตลอดเวลาเหมือนกัน

คนไล่คนที่ 3 วิ่งได้ตามแนวขวาง ด้านหลังวิ่งได้กลับไปกลับมาตลอดแนว

ผู้เล่นतालेंगจะต้องมีอย่างน้อย 6 คนแบ่งเป็นผู้ไล่ 3 และผู้ลेंग 3 ผู้ลेंगจะต้องพยายามล่อหลอกให้ผู้ไล่คนที่ 1 และคนที่ 2 ให้เพลือดัว แล้ววิ่งผ่านด้านแรกเข้ามา การวิ่งจะต้องวิ่งผ่านด้าน จะวิ่งอ้อมด้านเข้าข้าง ๆ ไม่ได้ ต่อจากนั้นก็พยายามวิ่งผ่านด้านหลังออกมา แล้ววิ่งผ่านด้านกลับเข้าไปอีก จนกระทั่งสามารถวิ่งผ่านด้านแรกกลับไปที่ได้เดิมได้ เด็กที่วิ่งผ่านด้านได้สำเร็จจะร้องบอกพวกเขาว่า “เตย” หรือ “तालेंग” ซึ่งหมายถึงชนะแล้ว

ถ้าผู้ลेंगสามารถผ่านด้านได้สำเร็จคนใดคนหนึ่งถือว่าชนะทั้งทีม และถ้าหากผู้ลेंगถูกผู้ไล่ตะกั๊กเอาไว้ในขณะที่พยายามจะผ่านด้าน แม้เพียงคนเดียวก็ถือว่าตายทั้งทีม ต้องเปลี่ยนหน้าที่กัน

ถ้ามีผู้เล่นเกินกว่า 6 คน ก็จะขีดเส้นแสดงเขตด้านเพิ่มเข้ามาอีกตามจำนวน เช่น อาจจะมีด้านหน้า ด้านกลาง และด้านหลัง หรือจะแบ่งครึ่งให้คนที่อยู่ตามแนวยาวมี 2 คน ก็ได้

ผู้ไล่คนที่อยู่ตามแนวยาวมักจะเป็นคนที่แข็งแรงที่สุดในทีม เพราะเป็นตำแหน่งที่สำคัญมากและผู้ไล่แต่ละคนควรจะต้องมีหน้าที่ต้องระวังทั้งด้านหน้าและด้านหลัง จึงจะล่อหลอกกันได้สนุก

นอกจากนี้ยังมีการเล่นโกล้งเก่งที่ใช้การทรงตัวของผู้เล่น โดยมีการแข่งขันแบบเดี่ยวและทีมได้อีกด้วย ซึ่งจัดการเป็นการเคลื่อนไหวและมีการบังคับการทรงตัวและใช้ทักษะสัมพันธ์ระหว่างตาและเท้าอีกด้วย

เด็กนักเรียนโรงเรียนอนุบาลลำปางที่เข้า
เรียนรู้ ..

ที่มา: โรงเรียนชีวิต, 2558
 ภาพที่ 4.19 การถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อการเรียนรู้ของ
 นักเรียนระดับประถมศึกษา

จากรูปภาพที่ 20 การเล่นและของเล่นไม่ใช่แค่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยเท่านั้น ยังมีกลุ่มนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ได้เข้าไปเรียนรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้านล้านนาที่โรงเรียนชีวิต ในจังหวัดลำปาง โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดองค์ความรู้และมีนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้ง ลำปาง เป็นพี่เลี้ยงให้กับน้องๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างบุคคล 3 วัยคือวัยประถมศึกษา อุดมศึกษาและกลุ่มผู้สูงอายุที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยนักเรียนได้รับความรู้และได้รับการปลูกฝังในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านของบรรพบุรุษล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับชื่อของเล่นล้านนากรรมวิธีการเล่นและได้รับความเพลิดเพลินสนุกสนาน โดยมีนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์การศึกษา เป็นผู้ส่งมอบองค์ความรู้และเป็นการฝึกกระบวนการความเป็นครูปฐมวัยให้กับน้องๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมและยังเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาวล้านนา ที่นำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนการสอนได้จริงตามบริบทของจังหวัดลำปาง ดังในรูปภาพที่ 21 ที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มคนรุ่นเก่าและใหม่

การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านของเล่นพื้นบ้าน
ให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
จังหวัดลำปาง และนักเรียนโรงเรียนลพบุรี

ที่มา: โรงเรียนชีวิต, 2558
ภาพที่ 4.20 การถ่ายทอดความรู้ด้านของเล่นพื้นบ้าน

การสาธิตการประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุเหลือ
ใช้ให้เด็กนักเรียน

ที่มา: โรงเรียนชีวิต, 2558

ภาพที่ 4.21 การถ่ายทอดความรู้ด้านของเล่นพื้นบ้าน
และการสาธิต

นอกจากนี้ในรูปที่ 21- 22 จะพบว่านักเรียนจะให้ความสนใจในการประดิษฐ์ของเล่นพื้นบ้านล้านนาเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ผลิตได้ง่าย ไม่ซับซ้อน และสามารถหาวัสดุที่เหลือใช้ในท้องถิ่นที่ได้จากธรรมชาติ และในการผลิตยังใช้ระยะเวลาที่ไม่นาน เด็กๆสามารถนำของเล่นที่ผลิตมาเล่นได้เลย โดยเล่นแบบเดี่ยวหรือแบบกลุ่มด้วย ซึ่งการเล่นของเล่นพื้นบ้านล้านนายังช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านคือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา สิ่งที่สำคัญที่ได้มากกว่านั้นคือ ได้นำวัสดุที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่นที่หาได้ไม่ยาก มาพัฒนา ปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างของเล่นที่ง่าย แต่สามารถนำมาใช้ในการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมทักษะให้กับนักเรียน นักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและยังเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นับวันจะเลือนหายไปกับกาลเวลาให้กับมาคู่กับล้านนาต่อไป